

ORTA ÖĞRETİM COĞRAFYA DERS KİTAPLARI DEĞERLENDİRME KRİTERİ VE İNCELEME SONUÇLARI:

Yeni Coğrafya Öğretim Programı-2005 Çerçevesinde, Coğrafya
Eğitmcileri ve Öğretmenler için Bir Rehber)

**High school geography textbooks assessment criterions and evaluation
results: A guideline for Geography Educators in the frame of Geography Teaching
Program-2005**

Yard. Doç. Dr. Halil İbrahim Taş*

ÖZET

Ders kitapları, öğretmenlerin bir tek bilgi kaynağı olarak ders programlarındaki konuları işlemelerine rehberlik ettiği için çok sık kullanılırlar. Bundan dolayı da coğrafya ders kitapları, derslerde kullanılan çoğu zaman tek temel ders aracı olduğu için analiz edilip-değerlendirmeye tabi tutulması gerekir. Gerek coğrafya öğretmenleri, gerekse öğrenciler çok farklı sebeplerden dolayı, coğrafya ders kitaplarının yetersiz olduğunu hep yakına gelmişlerdir. Bu çalışmanın amacı, (1) yeni Coğrafya Öğretim Programı-2005 çerçevesinde, kullanılmakta olan en uygun coğrafya ders kitabını tespit etmek ve (2) yeni hazırlanan Coğrafya Öğretim Programı'na uygun olarak basılması düşünülen yeni coğrafya ders kitapları için öneriler sunmaktır. Bu çalışma coğrafya kitabını seçip, dersinde okutacak olan öğretmenler ile program geliştiricileri için bir rehber ve araçtır. Şu anda mevcut olan coğrafya ders kitapları, yeni hazırlanan Coğrafya Öğretim Programları-2005 belgesi merkezli belirli kriterler etrafında değerlendirilmiştir. Bütün coğrafya kitapları belirli kriterler göz önüne alınarak incelenmiş ve kitaplarda format ve içerik yönünden bir çok eksikliklerinin olduğu tespit edilmiş ve yeni öğretim programına uygun kitapların basılması için öneriler sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Coğrafya eğitimi, Coğrafya ders kitapları,
Coğrafya öğretim programı-2005, Kitap değerlendirme kriterleri

ABSTRACT

Text books are the main source of information and classroom tool. Thus, they are used very often by teachers and students. Since they are the main source and used all the time, they must be analyzed and assessed. They are used in classroom due to their guide to the classroom teachers who rely on single course of information to cover what curriculum requires to do. Most of

* Balıkesir Üniversitesi, Necatibey Eğitim Fakültesi, Coğrafya Ana Bilim Dalı,
tas@balikesir.edu.tr

the time, geography teachers or students complain geography textbooks for many different reasons. The purpose of this paper is (1) decide the best geography textbooks in the frame of New Geography Teaching Program-2005 and (2) to give suggestions about up coming geography textbooks which are planned to fit in the new program. This work is a tool and guide for teachers and curriculum administrators who are responsible adopting classroom geography materials. In this study, all textbooks were evaluated in a specific criteria. All books were checked in format, context, and perspective. As a result, most geography textbooks have so many weaknesses. With the guide of this study, new textbooks are expected to be published and eliminated from the problems.

Key Words: *Geographic education, Geography textbooks, Geography teaching program-2005, Textbook assessment criterions*

GİRİŞ

Coğrafya ders kitapları, derslerde kullanılan temel, çoğu zamanda tek temel ders aracı olduğu için analiz edilip-değerlendirmeye tabi tutulması gerekir. Üstelik bu durum sadece ülkemiz için geçerli değildir. Gerek Avrupa, gerekse ABD gibi gelişmiş ülkelerde, ya okulların ya da öğretmenlerin zorunlu olarak seçtiği ve okuttuğu coğrafya ve sosyal bilgiler ders kitapları dersin ana aracıdır (Finkelstein, Nielson ve Switzer 1993). Davis, vd. (1986)'ne göre ders kitaplarının kalitesi, eğitimin mükemmelleştirilmesi tartışmasının merkezinde bulunmaktadır. Çünkü, ders anlatımının % 75 ile 90'ı ders kitapları temellidir.

Ders kitapları, öğretmenleri bir tek bilgi kaynağı olarak ders programlarındaki konuları işlemelerine rehberlik ettiği için çok sık kullanılırlar. Onlar, ders konuları ve içeriğini sınırlayıp, sınıf tartışmaları için temel oluştururlar. Ayrıca, kitaplar verilecek olan ödev ve öğrencilerin hangi konuları ders boyunca işleyeceklerini gösteren iyi bir kaynaktır (Fetsco 1992). Burada bahsedilen ve diğer birçok sebebe bağlı olarak, ders kitapları öğretmenler için hala çok kuvvetli bir şekilde seçilen öğretim metodudur (White 1985). Bunlardan dolayı öğretmenler, iyi bir coğrafya için seçmiş oldukları ders kitaplarından emin olmak zorundadır.

Her coğrafya kitabı hazırlanışı itibarı ile farklı yaklaşımları yansıtmaktadır. Örneğin, bazı kitaplar, coğrafyaya bölgesel bir yaklaşımla göstermektedirler. Bu yaklaşım, bir bölge içerisinde

gerçekleşen tek bir olaya odaklaşmakta ve bu tek coğrafi hadiseyi doğuran olaylar ve sistem üzerinde daha az durmaktadır. Her bir bölge tipik olarak, ekonomik, politik ya da kültürel sınırlar tarafından tanımlanır. Buna karşılık, bazı kitaplar daha sistematik, projeye dayalı bir coğrafya anlatımını hedeflemekte ve bu tip kitaplar bütün dünyada hem lise hem de orta okul seviyesinde hazırlanmaktadır. Sistematik yaklaşım, spesifik olarak ortaya çıkan coğrafi hadiseyi ortaya çıkartan sistem ve oluşum üzerine odaklaşmakta ve daha az bir içerikte bu coğrafi hadisenin bölgesi üzerinde durmaktadır. Sistematik coğrafya, daha geniş ölçekte bir mekansal yayılım çalışmasıdır (Gersmehl 1995).

ÇALIŞMAININ AMACI

Bu çalışmanın amacı, (1) yeni Coğrafya Öğretim Programı-2005 çerçevesinde, kullanılmakta olan en uygun coğrafya ders kitabını tespit etmek ve (2) yeni hazırlanan Coğrafya Öğretim Programı'na uygun olup olmadığını tespit ederek, basılması düşünülen yeni coğrafya ders kitaplarında şu an var olan hataların tekrarının yapılmaması için bu hataları ortaya koymaktır.

Bu çalışma coğrafya kitabını seçip, dersinde okutacak olan öğretmenler ile program geliştiricileri için bir rehber ve araçtır. Şu anda mevcut olan coğrafya ders kitapları, yeni hazırlanan Coğrafya Öğretim Programları-2005 belgesi merkezli belirli kriterler etrafında değerlendirilmiştir. Yeni coğrafya programında farklı metot, yöntem ve coğrafi beceriler kullanılmış olup bunlar kısaca şu şekilde özetlenebilir.

- Mekânsal ilişkiler
- Araştırma temelli problem çözme
- Kritik ederek düşünme
- Konum tespiti, gerçeklerin test edilmesi ve sınırlı beceri gelişimini değiştirilmesi (Marran 1995).

Mevcut kitapların yeni programlar ile ne kadar uyduğunun tespiti önemlidir.

ÖLÇÜLEN DERS KİTAPLARI

Bu proje kapsamında Talim ve Terbiye Kurulu'nun kabul edip Haziran 2002 tarih ve 2537 sayılı Tebliğler dergisinde yayınlanan 19 tane liseler için coğrafya ders kitabı incelenmiştir (Tebliğler Dergisi 2002).

Değerlendirmenin yapıldığı bütün kitaplar, sadece öğrenci ders kitabı ile sınırlandırılmış ve diğer yardımcı kaynakları dikkate alınmamıştır.

DEĞERLENDİRME KRİTERLERİ

Değerlendirme kriterleri tespit edilirken çok farklı kaynaklar kullanılmış olup, özellikle Avrupa ve ABD’de yapılmış olan çalışmalar dikkate alınmıştır. Bu kaynaklardan bazıları şunlardır; 1. *Guidelines for Geographic Education* (Coğrafya eğitimi için Rehberler) – 1984, 2. *Geography for Life-National Geography Standards* (Yaşam boyu coğrafya- Ulusal Coğrafya Standartları)- 1994, 3. *National Council for Geographic Education tarafından geliştirilen Ders kitabı değerlendirme formu*. Ayrıca ülkemizde hazırlanmış olan muhtelif ders kitabı inceleme formlarından istifade edilmiştir (Kılıç ve Seven 2004).

Bütün bu farklı kaynaklardan mümkün olan bütün değerlendirme kriterleri bir araya getirilmiş, bu kriterler Balıkesir Üniversitesinde öğretmen adayı yüksek lisans yapan 12 öğrenci ve bir grup akademik coğrafyacı tarafından gözden geçirilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonucundan, coğrafya ders kitaplarını değerlendirmek için önemli olduğu düşünülen 22 tane kriter tespit edilmiş ve bu kriterler üç kategoriye ayrılmıştır. Bunlar: 1). format, 2) içerik ve 3) Perspektif (bakış açısı) (Geography Textbook Assesment 1996).

Format Kriteri

Coğrafya ders kitaplarını değerlendirmek için kullanılacak olan format, bir ders kitabı içeriğinin öğrenciye ne kadar anlaşılır ve ulaşılabilir olduğuna karar vermek için oluşturulan bakış açısını yansıtan organizasyon üzerinde durur. Ders kitaplarının formatı önemlidir. Çünkü ders kitaplarındaki bilgiler hem öğrencilerin hem de öğretmenin kolayca ulaşacağı şekilde organize edilmelidir. İyi organize edilmiş ders kitapları öğrencinin beklentilerine yardım eder ve sunulan bilgiler arasında ilişki kurabilir (Beck ve McKeown 1991). 22 kriterin ilk yedisi bu alandadır (Tablo-1).

İçerik Kriteri: Coğrafya ders kitaplarını değerlendirmek için tespit edilen içerik kriteri, temel coğrafi kavramların ders kitabına dâhil edilip edilmediğine odaklanmıştır. Bu kategori içerisinde sekiz kriter

Tablo-1 Format Kriteri Table-1 Format Criteria	
1	Kitabın amaçları, her bölümün başındadır ve her bölüm, bölümün ana fikri üzerine odaklaşmıştır. Bu amaçlar, hedefleri itibarı ile kaliteli, açıkça ifade edilmiş ve öğrenci tarafından açıkça tespit edilebilir özelliktedir
2	Her bölümün sonunda özet olup, bölümün hedeflerini kuvvetlendirir.
3	Her bölümün sonunda değerlendirme soruları vardır. Bu soruların kalitesi yüksek, açıkça ifade edilmiş ve hem ileri seviye hem de ortalamanın gerisinde öğrenim gerçekleştiren öğrenciler dikkate alınarak hazırlanmıştır
4	Bölümün amaç, özet ve gözden geçirme soruları çok geniş bir öğrenci yeteneğine hizmet edecek şekilde dizayn edilmiştir.
5	Kitapta içerik ve indeks tabloları mevcut olup, anlaşılır bir şekildedir. Bunlar kitapta geçen konuları kolayca bulabilmek için dizayn edilmişlerdir.
6	Terimler sözlüğü tam, güncel ve açık bir dil ile yazılmıştır.
7	Çizimler açık, hedefleri belli ve açıklamaları güzel. Bunlar kitabın bütününde referans olarak kullanılmakta ve açıklamaları yapılan yazılı metnin hemen yanındadırlar.

tespit edilmiş olup, bu kriterlerden ilk altısı yeni Coğrafya Öğretim Programı-2005 ve ABD'deki *Yaşam Boyu Coğrafya (Geography for Life)-1994* belgelerinde ifade edilen coğrafyadaki altı zaruri elementi içermektedir (Tablo-2). Bu altı element, genel olarak coğrafyadaki temel içerikleri özetlediğinden dolayı seçilmiştir. *Yaşam boyu Coğrafya belgesi-1994*, her ne kadar Amerikan toplumu için hazırlanmış bir belge olsa da, içeriğinin coğrafyanın evrensel ilkelerinden meydana gelmiş olması ve şu ana kadar kabul edilen en detaylı belge olması bu belgenin bütün ülkelerin, doğal olarak ülkemizin kendine uyarlamasında bir sakınca yoktur. Bundan dolayı bu belgedeki temel prensiplerin çoğu yeni Coğrafya Öğretim Programı'na girmiştir. Bu belge içerisinde coğrafya altı zaruri elemente ayrılmıştır. Bunlar: 1) Mekânsal olarak dünya, 2) Yer ve Bölgeler, 3) Fiziki Sistemler, 4) Beşeri Sistemler, 5) Çevre ve Toplum, 6) Coğrafyanın Kullanımı. Coğrafya ders kitaplarının içerikleri bu altı elementten birisi içerisine girmektedir. Ayrıca bu belgeler, öğrencilerin coğrafya dersinde neleri bilmeleri ve yapabilecekleri çok detaylı bir şekilde coğrafi beceri hedefleri şeklinde açıklanmaktadır (Geography for life, 1994).

İçeriklerdeki yedinci kriter, coğrafyada var olan beş beceriyi kapsamaktadır. Bunlar 1) coğrafi soru sorma, 2) coğrafi bilgiyi elde etme, 3) elde edilen coğrafi bilgiyi organize etme, 4) organize edilen coğrafi bilgiyi analiz etme ve 5) coğrafi sorulara cevaplar verebilme (Geography

for Life, 1994) şeklinde kendini gösterirken, coğrafi becerileri yeni Coğrafya Öğretim programında daha spesifik ve sekiz (8) madde olarak açıklanmıştır. Bu coğrafi beceriler, öğrencilerin coğrafi araştırma sürecini kullanmalarına imkan vermeyi hedeflemiştir.

İçerik içindeki sekizinci kriter, harita ve onların kullanımını içine almaktadır. Bu kriter diğerlerine göre daha spesifik olup aslında coğrafyadaki altı zaruri elementlerden birincisi olan *Dünyaya mekansal bakışın* içindedir. Bu, coğrafi bilgiyi haritaların gösterdiği fikrini kuvvetlendirir. Haritanın önemi ve coğrafyanın mekansallığına binaen haritaların kullanımı ayrı bir kriter olarak kullanılmıştır.

Perspektif (Bakış Açısı): Coğrafya ders kitaplarını değerlendirmek için tespit edilen perspektif kriteri, toplum ve kültürlere bağlı olarak gösterilmesi gereken farklılık ve bağları gösterip göstermediğini ölçmeyi hedeflemektedir. Dünya üzerinde tek bir kültür ve insan topluluğunun yaşadığı ülke neredeyse yok gibidir. Çoğu zaman ders kitaplarında bu kültür ve beşeri farklılıklar yansıtılmaz ya da çok dar olarak yansıtılmaktadır. Özellikle coğrafi sınırları çok geniş olan Rusya ve ABD gibi ülkelerde bu durum yaygın olarak görülmektedir. Ülkemizde ise bölgelere bağlı olarak ortaya çıkan farkı kültürlerin ders kitaplarında yeterince yansıtılıp yansıtılmadığı önemlidir. Ayrıca, büyük şehirler başta olmak üzere, çok değişik şehirlerden ve yurtdışından yapılan göçlere bağlı olarak çok farklı kültürlerden öğrenci profili ortaya çıkmaktadır. Öğretmenler sınıflarında var olan bu farklı kültürlerin farkında olmak zorundadırlar. Toplumumuzda var olan bütün kültür farklılıklarının farkında olmakla eğitimciler: ideal kabul, demokrasi ve vatandaşlık gibi kavramları ders vererek, herkesin katılımını sağlamış olacaktırlar.

Tablo-2 İçerik Kriteri Table-2 Content Criteria	
8	Zaruri Element 1: ““Mekansal olarak dünya””. Kitap, yer yüzündeki coğrafi hadiseler arasında var olan mekansal ilişkiler üzerine vurgu yapar
9	Zaruri Element 2: ““Yer ve Mekan””. Yer ve mekan dinamik olup, insanların zaman içerisinde yapmış oldukları değişiklikleri yansıtır
10	Zaruri Element 3: ““Fiziki Sistemler””. Kitap, yeryüzünü oluşturan, koruyan ve değiştiren fiziki oluşum süreçlerini anlayacak şekilde dizayn edilmiştir.
11	Zaruri Element 4: ““Beşeri Sistemler””. Yer yüzündeki farklı kültürler arasındaki dağılım, göçler, yerleşimin yayılım tipleri ve karşılıklı ekonomik bağılıklar analiz edilmiştir.
12	Zaruri Element 5: “Çevre ve Toplum”. Ders kitabı insan-çevre etkileşimini açıklar. Öğrenciler, insanların çevre üzerine direkt etkisi ve çevrenin de insanları etkilediğini önerir.
13	Zaruri Element 6: “Coğrafyanın Kullanımı”. Ders kitabı, coğrafyanın öğrencilerin mezun olduktan sonra gerçek hayatta ne kadar önemli olduğunu açıklar. Çünkü coğrafya öğrencilere, insan, yer ve çevrenin geçmişten günümüze ve geleceğe var olan ilişkilerini anlamalarına imkan verir.
14	Ders kitabı coğrafyada var olan beş beceriyi kapsamaktadır. Bunlar, Coğrafi soru sorma, coğrafi bilgi elde etme, elde edilen coğrafi bilgiyi organize etme, organize edilen bilgiyi analiz etme ve coğrafi soruları cevaplayabilme.
15	Haritalar sadece bir yerin lokasyonunu göstermenin ötesinde hizmet ederler. Örneğin, tematik haritalar sık sık, sadece metin bilgisinin yeterince açık olmadığı zaman mekânsal bir bakış açısıyla coğrafi bilgiyi açıklamaya yardım eder.

Banka (1991)’e göre çoğulcu ve demokratik toplumlar en iyi, farklı gruplar kendilerini aynı kurum ve sosyal yapının bir parçası olduğuna inandıkları zaman işlev görürler. Eğer farklı gruplar, ders programları içerisinde kendilerine önyargılı davranıldığı ya da ihmal edildiklerine inanırlarsa, bu gruba ait öğrenciler kendilerini soyutlanmış veya aşağılanmış hissedebilirler. Bu yüzden kriterlerden 16- 21, farklı kültür ve dünya bölgelerinin dengeli bir şekilde ders kitabı kapsamı içine alınıp alınmadığını ölçmek için konmuştur.

Kriter on sekiz, cinsiyet konusunun yani kadın-erkek konularının kitabın kapsamında olup olmadığına bakar. Cinsiyet önemlidir. Çünkü ırk ve cinsiyet çoğu zaman ders içerisinde öğrencilerin sınıf tecrübelerini etkilemektedir (Wyner ve Farquhar 1991). Örneğin, kadınlar ekonomik, politik ve sosyal olarak aşağılandıkları şeklinde bir önyargı olduğu zaman, cinsiyet konusu önemli olmaktadır. Aynı şekilde,

ders kitapları içerisinde kadınlara önyargılı ya da ikinci sınıf vatandaş muamelesi yapıldığı hissi ortaya çıkarsa, özellikle kız öğrenciler kendileri yalnızlığa itilmiş, ayrılmış hatta aşağılanmış hissedebilirler.

On dokuzuncu kriter, çevre konularını işlemektedir. Bu kriterin konması önemlidir. Çünkü günümüz modern dünyada çevre sorunları, ihtiyaç dünyamızın kompleks ve en önemli sorunlarından birisi olup, ders kitaplarında önyargısız ve geniş bir şekilde açıklanmış olması gerekir. Coğrafi bilgi sahibi bir birey, insanların çevreyi nasıl değiştirdiklerini ve bu değişikliklerin sebep ve sonuçlarını anlamak zorundadır (Geography for Life 1994). O bakımdan, öğrenci çevre ile ilgili bir yargılama yapmadan ve sonuç çıkarmadan, kendilerine konu ile alakalı gerekli olan bütün imkanlar verilerek değerlendirme yapmalıdır.

Yirmi ikinci kriter ise gerçek dünya sorunlarını değerlendirmektedir. Bu kriter kullanılan materyalin öğrencinin hayatına uygunluğu değerlendirmektedir. Coğrafyanın gerçek bir şey olduğunu öğrenen öğrenci, öğrendikleri şeyin öneminin farkına varır ve öğrenmiş oldukları bu bilgilerin daha geniş ölçekte nereye oturduğunu anlamaya çalışır. Coğrafi anlama, hayat boyu olacak şekilde ayarlanmalıdır (okulda, ailede, toplumda ve işte) (Geography for Life 1994). Perspektif kriterleri Tablo-3'te detaylı olarak verilmiştir.

BU ÇALIŞMAYI SINIRLI KILAN FAKTÖRLER

Buraya kadar açıklanan kriterlerin ışığında, 12 yüksek lisans öğrencisi ve bazı akademik coğrafyacıardan oluşan değerlendirme grubu oluşturuldu. Bu çalışmada ortaokul sosyal bilgiler öğretmeni, lise coğrafya öğretmeni, coğrafya yüksek lisans ya da doktora öğrencilerinden oluşan bir değerlendirme grubu çalışmaya ayrı bir renk katabilirdi. Hatta bu kişiler seçilirken onların profesyonel olarak ilgi alanları ve meslek başarıları da göz önünde bulundurulabilir.

Tablo-3 Perspektif Kriteri Table-3 Perspective Criteria	
16	Ders kitapları kültür farklarına bağlı olarak oluşabilecek önyargılardan uzak olmalıdır.
17	Farklı kültürlerin özelliklerini dengeli bir şekilde açıklamalıdır. Örneğin bir din detaylı incelenirken diğeri de aynı oranda açıklanmalıdır
18	Cinsiyet konusu adil bir şekilde işlenmelidir. Kadının aile ve toplumdaki rolü, aile yapıları açıklanmalı
19	Çevre konularının olumlu ve olumsuz, fayda ve zararları belirli bakış açılarına göre açıklanmalıdır
20	Ders kitabı, dünyanın farklı bölgelerini dengeli bir şekilde açıklamalıdır. Örneğin, kitabın çok büyük bir kısmının derinlemesine bir kaç ülkeyi açıklaması yerine, daha genel ve dengeli bir şekilde dünyanın bütün bölgelerini iççine alacak şekilde hazırlanmalıdır.
21	Bölge çalışması çok farklı ve geniş yer ve insanları içine almalıdır. Bunu yapmakla öğrenciler bir yerin yaygın karakterindeki o yere ait yer hissini gelişmesine imkan sağlar. Örneğin, ders kitaplarında hem halk tabakasından hem de elit tabakadan insanların fotoğrafları olmalıdır.
22	Kitap, dünyadaki gerçek hayat olaylarının altını çizerek öğrencinin yaşamı ile coğrafya arasında nasıl bir bağ olduğunu göstermelidir.

DEĞERLENDİRME SÜRECİ

Ders kitaplarını değerlendirmek için bir ölçme derecesi geliştirildi. Bu ölçme dereceleme, her bir kriterin değerlendirmesine izin veren karakterler seti ile ilgili sabit bir ölçüdür. Bu şekilde ancak değerlendirme süreci standart hale gelir ve kitap için her bir kriterin başarı becerisini sayısal olarak gösterme imkanı doğmuş olur (Marzano, Pickering ve McTigher 1993). Bu ölçme derecelendirmesi, birden (1) dörde (4) kadar, 4 farklı puanlama esasına göre hazırlanmıştır. Buna göre dört (4) en yüksek, bir (1) ise en düşük dereceyi göstermektedir. Bunun sebebi, değerlendirmeyi yapanlara kriterlerin ortalama değerinin altı ve üstünde sıralama yapmalara zorlamak içindir. Tablo-4 bu derecelendirme esaslarını göstermektedir.

Değerlendirmeyi yapanlar bir araya gelip her bir kriterin tanımlamasında fikir birliği yapmışlardır. Sonra ders kitapları dağıtılıp, altı haftalık zaman içerisinde değerlendirmeleri istenmiştir. Bu, her bir öğrenciye, üzerinde karar verilen kriterler ve derecelendirme esasları doğrultusunda kitapları değerlendirmeye imkân vermiştir.

Tablo-4 Derecelendirme Esasları Table-4 Evaluation Index	
4	Ders kitabı, belirtilen kriterlere tamamen uygun olup, bütün kriterleri açıkça ve mükemmelce yansıtmaktadır
3	Ders kitabı, kriterlerde belirtilen konular oldukça açık bir şekilde yansıtmaktadır. Kriterler hakkında oldukça faydalı bilgiler kitapta mevcuttur
2	Ders kitabı, kriterlere tamamen uymaz. Fakat kriterler ile ilgili konuların kısmi olarak anlaşılmasını yansıtmaktadır.
1	Ders kitabı, kriterler ile ilgili konuların hiçbirini açıklamayıp, yerine getirmemektedir.

Bütün incelemeler bitirildikten sonra, değerlendirmeye yapanlar bir araya gelip, bireysel olarak yapılan değerlendirmelerde çok önemli farklılıkların olup olmadığını tartışmışlardır. Burada kendilerine, diğerlerinin yaptıkları ile kendi yaptıklarını karşılaştırma ve yeniden değerlendirme imkanı verilmiştir.

BU DEĞERLENDİRME NASIL KULLANILMALI

Seçilecek olan ders kitabı, Talim ve Terbiye Kurulunun hazırlamış olduğu müfredat programı ve özellikle öğrencinin yerel ihtiyacını karşılamaya yönelik olması çok önemlidir. Değerlendirme, aşağıdaki üç yoldan hizmet eder.

- Ortaokul ve özellikle liselerdeki coğrafya dersleri için bir kaynak
- Okullarda coğrafya öğretmenleri tarafından seçilecek olan coğrafya ders kitabının seçimini kolaylaştırmak için bir eleme aracı ve
- Bir ders kitabı için araştırmada, özgürce seçilip uygulanabilen bir değerlendirme metodu.

Bu değerlendirme metodunun kullanımı bireysel gözden geçirme yoluyla bütünleştirilerek oluşturulmuştur. Coğrafya kitaplarının gözden geçirilmesi aşağıdakilerden oluşur.

- Ders kitabının görünüşü
- Ders kitabı içeriğinin bir özeti
- Her üç kriter alanındaki (format, içerik ve perspektif) ders kitabının ortalama puanını gösteren değerlendirme matrisi

Değerlendirme matrisi her bir değerlendirme kriteri için ortalama puan ve sıralamayı gösterir. Örnek değerlendirme matrisi Tablo-5 de görülmektedir. Burada hem ortalama hem de kriterler için puan sıralamasına dikkat edilmelidir. Yığılmaların olduğu puanlar, o kitap hakkında kitabı inceleyenler tarafından aynı kanaati taşıdıklarını gösterir.

DEĞERLENDİRME SONUÇLARI VE ÖNERİLER

Her bir kitap, yukarıdaki 22 kriter göz önünde bulundurularak değerlendirilmiş ve değerlendirme matrisleri elde edilmiştir. Etik kurallarına uygun düşmeyeceği gerekçesiyle, bu çalışmada her kitaba verilmiş olan puanlar ayrı ayrı değerlendirilmeyecek, onun yerine bütün kitapların ortalama değerlerinden bahsedilecektir (Tablo-6).

Görüldüğü gibi bu puan bir hayli düşüktür. Kitapları, 22 kriter içinde bu puanları aşağıya çeken bir çok madde vardır. Kitaplarda tespit edilen eksiklikler şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Kitapların çoğunun kapağı hem sağlam değil hem de itici bir görünüme sahiptir. Hatta bazı kitapların kapaklarında coğrafyayı çağrıştıracak herhangi bir şey yoktur.

- Kitaplara indeks dâhil edilmemiş. Hâlbuki indeksler kitap kelime aramak için çok önemli olup, kitapları daha önemli hale getirmektedir. Çoğu harita ve fotoğrafların alıntı olduğu belli olduğu halde kaynağı belirtilmemiştir. Hâlbuki kaynak verilmeyen bilgiler yazara ait demektir.

- Kitaplarda, konu başlarında hedef ve amaçlar belirtilmemiş onun yerine “hazırlık çalışmaları” ile yetinilmiştir.

- Konu başı ve sonu özetleri mevcut değil olmayıp, bu durum öğrencinin öğrenmesini zorlaştırmaktadır.

Tablo-5 Değerlendirme Matrisi						
Table-5 Evaluation Matrix						
		Her bir kutu bir değerlendiricinin puanını yansıtmaktadır				
Form at Kriter i	Anahtar Kelime	1	2	3	4	Ortalama Puan
1	Bölüm Hedefleri					
2	Bölüm Özetleri					
3	Gözden Geçirmenin Seviyesi yüksek					
4	Öğrencinin yeteneği göz önüne alınmış					
5	İçindekiler ve indeksler					
6	terimler sözlüğü					
7	haritalar ve çizimler					
					Bölüm ortalaması	
İçerik Kriteri						
8	Mekânsal olarak Dünya					
9	Yer ve Bölgeler					
10	Fiziki Sistemler					
11	Beşeri Sistemler					
12	Çevre ve Toplum					
13	Coğrafyanın Kullanımı					
14	Beş coğrafi beceri					
15	Tematik Haritalar					
					Bölüm Ortalaması:	
Perspektif Kriteri						
16	Kültürel farklılıklar					
17	Kültürel denge					
18	Cinsiyet konuları					
19	Çevre konuları					
20	Bölgesel denge					
21	Sınıf yapısı dengesi					
22	Gerçek hayat durumları					
					Bölüm ortalaması	

Tablo-6 Kitapların Almış Oldukları Puan ortalaması	
Table-6 Mean values of evaluation of the books	
Kitap Grubu	Ortalama Puan (dört üzerinden)
Coğrafya-1 (Fiziki)	2,40
Türkiye Fiziki Coğrafya	2,46
Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası	2,52
Ülkeler Coğrafyası	2,57

- Konu başı ve sonundaki değerlendirme soruları hem az hem de her öğrenci seviyesine uygun değildir. Var olan değerlendirme soruları da bilgiye dayalı olup, günlük hayatta öğrencinin ne işine yarayacağı belirsizdir.

- Günümüzün en önemli konularının başında gelen ve öğrencilerimizin mutlaka bilinçlenmeleri gereken çevre ve insan etkileşimi konularına fazla yer verilmemiştir.

- Öğrencinin öğrendikleri bilgileri günlük hayatta nasıl kullanabilecekleri belirtilmemiştir. Halbuki coğrafya öğretiminin asıl amacı bu olması gerekir. Aksi takdirde öğrenilenler kuru bir ezberden öte bir fonksiyonu olmayacak ve öğrenci hemen unutacak ya da öğrendiklerini günlük hayatında kullanamayacaktır.

- Kitapların büyük çoğunluğunda öğrenciyi etkin kılacak bir tane bile aktivite yoktur. Halbuki Yeni Coğrafya Öğretim programı-2005 belgesi öğrenci merkezli olup, her konuda çok miktarda öğrenci aktivitesini zorunlu kılmakta, böylece öğrenci yaparak ve görerek öğrenme imkanına kavuşacaktır.

- Kitapların hiç birinde öğrencilerin coğrafyayı kullanımı ve coğrafi beceriler ile ilgili herhangi bir çalışma dahil edilmemiştir.

- Bazı kitapların içindekiler kısmı karmaşık ve anlaşılması güç bir şekle sokulmuş. Bazı kitapların içeriği ise yeterince zengin değildir. Örneğin, konu içerisinde alt başlık olarak verilen bazı konular içerikte görülmemektedir. Ayrıca, harita, fotoğraf, grafik ve tablolar için kitabın başında indeks oluşturulması öğrencinin aradığını bulmasına yardım etmesine rağmen, hiç bir kitapta bu yapılmamıştır.

- Bazı harita ve fotoğrafların kalitesi çok düşüktür. Öğrencinin anlamakta zorluk çektiği fotoğraf ve haritalar kesinlikle kitaba dâhil edilmemelidir. Ayrıca, harita, grafik ve fotoğrafların başlıkları konuya açıklık getirmekten çok uzaktır. Örneğin, kitapların çoğunda, fotoğrafların başlığı "...’dan bir görünüm” şeklindedir. Bu fotoğraf kitaba konurken ne hedeflenmiştir? Bu görünümün amacı nedir? Fotoğraf alt bilgilerinde bu gibi açıklayıcı bilgilere yer verilmemiştir.

- Bazı kitaplarda, kitap hakkındaki temel bilgiler eksiktir. Örneğin, basım yılı belirtilmeyen kitaplar mevcuttur.

- Bazı kitaplarda “terimler sözlüğü” mevcutken, bazılarında dâhil edilmemiştir. Hâlbuki coğrafi terimlerin öğrenilmesi adına bu bir hayli önemlidir. Ayrıca hazırlanmış olan sözlüklerde yeterli değil. Örneğin “şelf: kıta sahanlığı” ifadesinde olduğu gibi. Öğrenci şelfi bilmediği gibi kıta sahanlığını da bilmeyebilir.

- Bazı kitaplarda öğrenci açısından önemli problemler doğuracak dizgi ve bilgi hataları mevcuttur. Bunlar basit bir göz gezdirme ile ortadan kaldırılabilirler.

- Kitap içerisindeki bilgilerin bazıları güncel değildir. Örneğin 2002 yılında basılmış olan bir kitapta, yaklaşık on yıl öncesinin istatistiki verileri en son verilermiş gibi gösterilirken, 20 yıl önceki fotoğraflar, öğrencileri bilgi olarak yanıltmaktadır.

- Ülkeler coğrafyası kitapları öğrencileri, çoğu zaman ülkeler hakkında ezber bilgileri içermekte, fakat öğrencinin bu ülkeleri niçin bilmeleri gerektiği ile ilgili her hangi bir çalışma dâhil edilmemiştir. Ayrıca ülkeler hakkında bolca fotoğraf mevcut iken, o ülkeleri yansıtan grafik ve çizimler kitaplarda bulunmamaktadır. Örneğin, her ülkenin nüfus yapısını yansıtan nüfus piramitleri gösterilerek, ülkeler arasında karşılaştırma yapma imkânı sağlana bilinir.

Bu listeyi daha çok uzatmak mümkündür. Fakat burada olumlu katkıda bulunacağı gerekçesi ile bu kadar ile yetinilmiştir.

SONUÇ

Yukarıdaki bilgilerinde yansıttığı gibi, lise coğrafya kitaplarındaki en çok problem üç kriterden (Format, İçerik, Bakış açıcı) format ve perspektif kısımlarında olup, içerik ve perspektif kısımlarının da beslenmeye ihtiyacı vardır. Yeni Coğrafya Öğretim Programı-2005'e uygun hazırlanacak olan kitaplar, bu aksayan yönler dikkate alınarak hazırlanmaları durumunda çok daha verimli ve yeterli olacakları muhakkaktır.

KAYNAKÇA

- BANK, J. (1991), "Multicultural education: Its effects on student's racial and gender role attitudes", **In Handbook of research on Social Studies teaching and learning** . ed. J. Shaver, New York.
- BECK, L. ve M. MCKEOWN. (1991), "Substantive and methodological considerations for productive textbooks analysis", **In Handbook of research on social studies teaching and learning**. Ed. J. Shaver, New York.
- DAVIS, O. Jr., G. PONDER, L. BURLBAW, M. GARZA-LUBECK, ve A. MOSS. (1986), **Looking at History: A review of major US history textbooks**. Washington, DC.
- FETSCO, W. (1992). "Approaching textbook selection systematically", **In: the textbook controversy: Issues, aspects, and perspectives**, ed. Ablex Publishing Corporation.
- FINKELSTEIN, J., L. NIELSON ve T. SWITZER. (1993), "Primary elementary social studies instruction: A status report", **In Social Education**. Ed. S. Natoli, 57 (2): 64-69. Washington, DC. National Council for the Social Studies.
- Geography Textbook Assessment for Middle and High School Educators. (1996), Published by the **Geographic Education National Implementation Project (GENIP)**. Washington, DC.
- GERSMEHL, P. (1995), **Why not here? Teaching geography to a new standard**, Minneapolis, MN: University of Minnesota Department of Geography.

- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2005), **Coğrafya Dersi Öğretim Programı** Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara.
- Geography for Life. (1994), **Geography for Life: National Geography Standards Project**. Washington, DC: National Geographic Society.
- GÜMÜŞ, ERGİN. (2004), “Ortaöğretim Coğrafya Ders Kitaplarına Bir Bakış”, **Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi**. 1(1), 83-87.
- KILIÇ, ABDURRAHMAN ve SERDAL SEVEN. (2004), **Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi**. 4. Baskı, Pegem A Yayıncılık, Ankara.
- MARZANO, R., D. PİCHERİNG and J. MCTİGHER. (1993), **Assessing student outcomes: Performance assessment using the dimensions of learning model**. Alexandria, VA. Association for Supervision and Curriculum Development.
- Tebliğler Dergisi. (2002), **2002-2003 Öğretim Yılı Ders Kitapları**. Milli Eğitim Bakanlığı. Talim ve Terbiye Başkanlığı, 65(2537).
- WHITE, J. (1985), “What works for teachers: A review of ethnographic research studies as they inform issues of social studies curriculum and instruction”, **In Review of research in social studies education**: Washington, DC. National Council for the Social Studies.
- WYNER, N. Ve E. FARQUHAR. (1991), “Cognitive, emotional and social development: Early childhood social studies”, **In Handbook of research on social studies teaching and learning**. ed. J. Shaver. New York.